

V. VRATOVIĆ
Filozofski fakultet,
Zagreb

UDK 807-05

IN MEMORIAM
V E L J K O G O R T A N
(1907 — 1985)

Ako ima ijedan naš klasični filolog, koji je bio i voljen i cijenjen u Hrvatskoj, jednako i posvuda u Jugoslaviji, a visoko poštovan i u svijetu, onda je to sigurno profesor Veljko Gortan. Taj je ugled uživao zbog istančane st učne odgovornosti, visoke znanstvene svijesti i neke širine ljudskosti kojom je — uza svu ozbiljnost svoga habitusa — zračio na okolinu.

I kad smo se na izmaku zime i o prvim znacima proljeća 1985 počeli ozbiljnije baviti mislima o organizaciji kongresa našeg Saveza društava za antičke studije, koji će se održati 1986. u Hrvatskoj, i kad smo snovali da na kongresu svakako u svojoj sredini imamo prof. Gortana kao predavača, najstarijeg kolegu i miloga učitelja — okrutna je bolest i nagla smrt profesorova 23. III. 1985. u tugu obratila sve naše želje. Bolno je prekinula i sve naše pokušaje i namisli kojima smo dotada, a htjeli smo i ubuduće, nastojali blažiti tragičnu Učiteljevu osamljenost — najprije zbog smrti sina jedinca Mladena (1979), zatim i voljene žene Vesne (1983). A o tim smrtima nikada nije govorio. Nije nikad govorio ni o svojoj bolesti, nikada ni o mogućoj smrti. . .

U XXVII. godištu *Žive Antike*, 1977, koju smo mu posvetili o 70. obljetnici života, pokušao sam skicirati područja i domete njegova rada, sudjelovanje u uredništvima i na kongresima, članstvo u brojnim i vrlo uglednim znanstvenim i stručnim društvima. Ovdje samo ponovo podsjećam na nekoliko datuma iz života pokojnikova. Rodio se Veljko Gortan u Preku kod Zadra 4. V. 1907, maturirao na Klasičnoj gimnaziji u Splitu 1925, diplomirao i položio profesorski ispit iz klasične filologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1930, gdje je i doktorirao 1936. Od 1931. do 1934. bio je profesor latinskoga i grčkoga na Klasičnoj gimnaziji u Splitu i od 1934. do 1945. na Prvoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, vodeći i na Filozofskom fakultetu honorarno latinski i grčki proseminar. Od 1945. isključivo se posvetio sveučilišnoj karijeri: neprekidno je sve do 1977. bio profesor latinskog jezika i književnosti i šef latinske katedre, a više godina pročelnik Odsjeka za klasičnu filologiju, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Za svoj je rad nagrađen: 1965. Ordenom rada sa zlatnim vijencem, 1972. re-publ. nagradom „Božidar Adžija“ za „Hrvatske latiniste I-II“ kao

istaknuto znanstveno djelo, 1975. republičkom nagradom „Božidar Adžija“ za životno djelo, 1978. Ordenom rada sa crvenom zastavom.

Odlazak u mirovinu 1977. nije za prof. Gortana označio — mirovanje. Ne mislim samo na predan i kontinuiran rad u JAZU (kojoj je dopisnim članom postao 1959. i redovnim 1965, 1972. -1978. bio joj je potpredsjednikom, a od 1961. sve do smrti članom njezina predsjedništva): djelovanje u nekoliko njezinim odborima, u stalnim uredničkim poslovima (npr. zbirke Hrvatski latinisti), i dr. Ne mislim ni na fakultetsku nastavu, u kojoj nije htio više sudjelovati ni u kojem obliku, ali se uvijek spremno i srdačno odazivao pozivima za članstvo u komisijama doktorskim, magistarskim, za izbore ili ponovne izbore starijih ili novih članova Odsjeka.

U prvom redu sada imam na umu njegov objavljeni znanstveni i prevoditeljski rad, kako je razvidan i iz Galićeve *Bibliografije akademika Veljka Gortana*, tj. nastavka njezina, u ovom svesku *Žive antike*, za razdoblje 1977. — 1985.

Nekoliko je desetljeća rada ugrađeno u tri bibliografske jedinice, nadasve karakteristične i za cjelokupan opus Gortanov: *Rješ enje posljednjeg problema teksta Marulićeve Davidijade* (v. Bibl., br. 175), Marulićeva *Davidijada*, (II. izd., Split 1984, Bibl. 183) i II. svezak rječnika srednjovjek. latiniteta (Bibl. 162). Nesigurnu lekciju završetka stiha VI 73 u autografu Marulićeve Davidijade Gortan sada iz *coronas* mijenja u *et oras* (cijeli dakle stih glasi: Arua Palestinae subeunt regionis et oras): dokazuje to autor, mislim posve uvjerljivo, i paleografskom i komparativno-stilskom analizom, dakle cjelovitom tekstološkom argumentacijom. Taj je članak, ispunjen tolikim istraživalačkim žarom, nažalost — posljednji Gortanov prilog u „Živoj antici“, kojoj je on bio ne samo stalan i uvijek vjeran suradnik, nego i jedan od osnivača, i, nakon smrti prof. Majnarića 1966, urednik za Hrvatsku. Promijenjenu lekciju *et oras* uvrstio je Gortan i u splitsko izdanje *Davidijade* (to je Gortanovo II., a u sveukupnosti IV. izdanje Marulićeva epa; i u njemu je Glavičićev hrvatski prijevod), tako da je to najbolje izdani tekst jednoga hrvatskog pjesnika latinista. U *Davidijadi* zbio se sretan susret visokoga pjesničkog ostvarenja i majstorske njegove filološke obradbe, kruna i Marulićeva latinskog pjesnikovanja i Gortanova tekstološkog umijeća (trideset je godina bdio nad *Davidijadom!*). Srednjovjekovnom rječniku (*Lexicon Latinitatis mediæ aevi Iugoslaviae I—II, Zagrabiae 1973—1978*) posvetio je Gortan kao član uže redakcije (s Kostrenčićem i Herkovom), oko petnaest godina rada i osigurao mu najviši stupanj filološke vrsnoće.

Uz ta kapitalna djela, u koja je Gortan neizbrisivo utisnuo žig svoje filološke akribije, vrijedno je iz ovoga posljednjeg osmogodišnjeg razdoblja istaknuti i izdanje Šižgorićeva spisa *De situ Illyriae et civitate Sibenici* (Bibl. 172), s paralelnim prijevodom, čime je Gortan na doličan način zaokružio izdavanje Šižgorićeva opusa, započeto 1959. zbirkom pjesama u sapfičkoj strofi (*Živa antika 1959*, Bibl. 66) i posebice 1966. *Elegijama i pjesmama* (Bibl. 89).

Prevođenjom bavio se Veljko Gortan od prvog svoga javljana u literaturi (1940) do — mogu to sada reći — posljednjeg mjeseca prije smrti. Magistrалnim prijevodima Platona (Sedmo pismo, Državnik, Zakoni) dodao je 1979. još jedan dijalog: *Fileba*. Iz prijevoda s grčkoga svakako izdvajam i njegov doprinos u II. svesku kapitalnog izdanja *Predsokratovaca* (Zagreb 1983, Bibl. 182), gdje je — kao i uvijek izvanredno precizno, poštujući u najvišoj mjeri i tekst izvornika i izričaj hrvatski — preveo cijelog Leukipa i dvije trećine Demokrita.

Poznato je i visoko cijenjeno, ne samo u republici Hrvatskoj, s koliko je superiornog poznavanja latinskog jezika i brižne metodičke postupnosti, s koliko ljubavi i prema struci i prema učenicima klasičnih i drugih gimnazija prof. Gortan — zajedno s O. Gorskim i P. Paušem — izrađivao školske priručnike. Djelom je, uostalom, i u njima dokazao svoju pedagošku svijest i takt, kojima je bio prožet već od prvih dana svoga profesorovanja na gimnaziji i ostao im vjeran do posljednjeg predavanja i ispita na fakultetu. Potpunosti radi okupljam ovdje sve te priručnike, navodeći godine prvog i posljednjeg objavljenog izdanja. Sve ih je izdala „Školska knjiga“, u Zagrebu. Evo ih redom: *Elementa Latina* (1949, 23. izd. 1980), *Lingua Latina I* (1951, 7. izd. 1975), *Lingua Latina II* (1952, 6. izd. 1976), *Latinska gramatika* (1954, 7. izd. 1985). Žepičev *Latinsko-hrvatski rječnik*, koji je Gortan priređivao od 4. izdanja (1960), objavljen je 1985. u 8. izdanju, također u Zagrebu i u „Školskoj knjizi“. Prof. Gortan dao je poticaj za reprint — izdanje Divkovičeva *Latinsko-hrvatskog rječnika* (Bibl. 170) i napisao mu predgovor.

Što je ostalo u rukopisu od radova akademika Gortana?

Dosad nisam uspio utvrditi, je li njegov članak *Habent sua fata libelli* — *Marci Maruli Delmatae Davidias*, namijenjen za spomenicu mađarskom latinistu Janósu Horváthu (v. o tome Ljetopis JAZU, knj. 81 za god. 1977, Zagreb 1979), već objavljen ili je još u tisku.

Pouzdamo međutim znam da je prof. Gortan godine radio na priređivanju kritičkog izdanja latinskih djela Đura Ferića: dosta je imao spremljeno već kad smo priređivali *Hrvatske latiniste* (dakle prije god. 1969); i poslije sam vidao u njega prepisanih ili i za tisak pripremljenih dijelova, a najavljivao je to izdanje i u JAZU (v. Ljetopis, JAZU, knj. 81 za god. 1977, Zgb 1979, knj. 83. i d.), tako da pretpostavljam da bi veći/?/ dio tih tekstova imao biti sačuvan u više ili manje sređenim prijepisima. U rukopisu je, nadalje, sigurno sačuvan hrvatski prijevod Tome Akvinskoga, i to otprilike jedna polovica (potpuno sređena za tisak) od izbora koji je za izdanje bio odredio prof. B. Bošnjak. Posljednje je mjesece vrlo intenzivno radio na tom prijevodu, čak i dva dana prije nepovratnog odlaska u bolnicu.

Upravo sada dok ovo pišem, u ljetnom broju 5 časopis „Jezik“ (god. 32, Zagreb 1985) objavljuje Gortanov članak *O obliku neologizma ojkonim* (gdje autor brani oblik termina *ekonim* mjesto *ojkonim*, s pravom!) : to je posljednji, koliko znam, posmrtno publiciran Gortanov znanstveni priilog.

Osvrnemo li se na cjelokupan opus akademika Gortana od 1940. do 1985 (v. Galićevu bibliografiju u ŽA 27/1977 i ovdje, na idućim stranicama, za 1977—1985), jasnim se očituju dva područja, njemu najmilija, u kojima je ostvario najviše i najbolje: studije i kritička izdanja hrvatskih latinista i prevodilaštvo s latinskoga i grčkoga. Vrhunci su mu znanstvenog rada sadržani u kritičkim izdanjima Đurđevića (1956), Šižgorića (1966—1981), Hrvatskih latinista I—II (1969—1970) i Marulića (1974, 1984) i u studijama o Đurđeviću, Maruliću, Šižgoriću, Feriću, Česmičkom i u Hrvatskim latinistima I—II. U prevodilaštvu istaknimo: s latinskoga — iz svjetskoga latiniteta Descartesa i Abélarda, iz hrvatskog latinizma (književne, povijesne i filozofske tematike) posebice Pribojevića, Krčelića, Boškovića, brojne tekstove u Hrvatskim latinistima I—II i proznog Šižgorića; s grčkoga — osobito Platona.

Sve je to zapisano. Nezapisan ostaje — Gortan čovjek. Utisnut je samo u sjećanje nas učenika, suradnika, prijatelja. Neizbrisivo je sjećanje na Gortana čestita čovjeka i vrsna pedagoga, sjajna profesora i uvijek precizna i samozatajna urednika; načelna i nekoj višoj pravdi sklona sudionika u sjednicama, odborima, komisijama; odmjerena u ponašanju, ali i veoma društvena, sklona šali i pjevanju u intimnom društvu; gospodstvena, ali i srdačna — u Zagrebu, Splitu, Zadru i Beogradu, u Rimu, Leuvenu i Krakovu.

Omiljela mu je bila sentencija: *Bonus vir semper tiro*. Često ju je citirao. *Bonus vir* — to je uvijek bio, takvim se i sam smatrao. Ali — *tiro*? U doslovnu značenju Marcijalova stiha (12, 51, 2: *Tam saepe nostrum decipi Fabullinum / miraris, Aule? Semper homo bonus tiro est*) očigledno ga nije shvaćao: možda bi samo crta opreza i sustezljivosti u nekim Gortanovim postupcima ili izjavama bila bliska i takvu poimanju. Ali neka mi bude slobodno — iz poznavanja profesorova svjetonazora i njegove metode znanstvene, prevoditeljske i pedagoške — iznijeti ovakvo određenje pojma *tiro* u vezi s *bonus vir*, poteklo, mislim, iz dubine bića Gortanova: skromnost i nepatvorena kritičnost prema stupnju vlastita znanja, višestruko provjeravanje podataka i zaključaka, apsolutno poštenje prema tuđem radu, radoznala otvorenost životna i stručna, čestitost u odnosu prema ljudima.

Zagreb, 7. VI 1985.